

TORGYIK JUDIT

AZ ISKOLÁN KÍVÜLI TANULÁS SZOCIÁLIS SZEREPE

Az elmúlt években mindinkább világossá vált, hogy a marginális helyzetben lévő gyerekek és felnőttek számára rendkívül nagy fejlődési lehetőséget nyújtanak a közművelődési intézmények. Az iskolán kívüli tanulási, személyiségfejlődési alkalmak mind szociális, mind pedagógiai szempontból jelentősek. A családi tanulás a gyerekek és a felnőttek kompetenciáit egyaránt emeli, miközben visszahatnak a tanulók iskolai sikerereire is.

Kulcs és tárgyszavak: múzeum, könyvtár, teleház, családi tanulás

A hátrányos helyzetben lévő, leszakadásnak, lemorzsolódásnak kitett tanulók számára különösen lényeges, hogy az iskolán kívül számos más színtér is nyújtson vonzó, csatlakozásra motiváló, tanulási, művelődési alkalmakat. Mindezek észrevétlenül is fejlesztik a gyerekek személyiségét, növelik tudásukat, javítják készségeiket, távlatosan pedig pozitív hatást gyakorolnak tanulmányi eredményükre, az intézményes oktatáshoz való viszonyulásukra. Nemzetközileg értékes példák vannak arra, hogy a különböző közművelődési intézmények (pl. múzeumok, könyvtárak, művelődési házak) és civil kezdeményezések, ifjúsági klubok, hogyan szolgálhatják a társadalom nehézségekkel küzdő tagjainak – a gyerekek, szülők, családok – fejlesztését, hogyan lehetnek kiegészítői, támogatói az intézményes nevelés deklarált céljainak. Az iskolán kívüli programok előnye, hogy a részvétel önkéntes, szabad bekapcsolódásra ad alkalmat. A gyermekek többnyire olyan helyszínek iránt érdeklődnek, ahol megmutathatják tehetségüket, személyiségüket, új barátságokra, emberi kapcsolatokra tehetnek szert. Ily módon a múzeumok, könyvtárak, klubok közvetve és közvetlenül is hozzájárulnak a hátrányok csökkentéséhez, az esélyek javulásához, az iskolai sikerességhez, s a társadalmi kohézióhoz.

A nehéz sorsú gyermekek és a fiatalok a képességeinek fejlesztését nagyban segíti az iskolán kívüli tanulási, művelődési, szabadidős lehetőségek megléte, a potenciális lehetőségek elérhetősége. A személyiségben rejlő képességek kibontakoztatására az iskolán kívüli térben megfelelő hely és idő, továbbá szakértelemmel bíró segítők szükségesek. Régi felismerés, hogy az unatkozó ember hamar válik káros szenvedélyek (pl. dohányzás, drog, alkohol, játékszenvedély) rabjává, illetve végez önmagára és a társadalomra nézve káros hatásokkal járó tevékenységeket (pl. rongálás, károkozás stb.). Mindezek megelőzésére, továbbá az iskolai tanulmányok elmélyítésére egyaránt alkalmasak a múzeumokban, könyvtárakban, klubokban szervezett elfoglaltságok. A következőkben ezek köréből kívánunk néhány értékes példát bemutatni.

A múzeumpedagógia lehetőségei

A múzeumok kapuja mindenki előtt nyitva áll. Miközben az értelmiségi szülők gyerekei gyakrabban igénybe veszik a múzeumok által nyújtott kulturális lehetőségeket, addig a marginális helyzetben lévő gyermekek és családtagjaik további segítséget igényelnek a múzeumok gyűjteményeinek felfedezéséhez. A múzeumpedagógia nem csupán a jó gazdasági-szociális környezetből érkező gyermekek ízlését, képességeit kívánja formálni, és tudását bővíteni, hanem a szegények, a nehéz helyzetben, a hátránnyal küzdők életét is javítani akarja. Világszerte jó példák vannak arra, hogy a múzeum hogyan ösztönözheti a

társadalom különböző csoportjait az aktív művelődési részvételre. Érdemes figyelembe venni, hogy a *múzeumpedagógia szociális irányzata* azt hangsúlyozza, hogy a múzeumok szerepe a lakosság *életminőségének* javításában is lényeges (ZELLER, 2000). A múzeumok társadalmi szerepvállalása a gyerekek iskolai eredményeinek javítását, társadalmi beilleszkedésének elérését célozza, azzal, hogy aktivitást igénylő programokat nyújt a gyerekeknek.

A múzeumok az inkluzív társadalomért is szerepet vállalnak. Az USA-ban, Los Angelesben például olyan családi programokat szerveztek a bevándorlók számára, amelyben migráns szülők és gyermekeik együtt vettek részt madártani foglalkozásokon. A program mind a szülőknek, mind a gyerekeknek remek tanulási alkalmat jelentett. A foglalkozások értékét az adta, hogy olyan szülők is bekapcsolódtak a programokba, akik azelőtt sohasem jártak múzeumban. A program jótékony hatása a gyermekek iskolai eredményére is hatással volt, formálta érdeklődésüket, későbbi szabadidős elfoglaltságaik szempontjából ösztönző mintát jelentett. Nem elhanyagolható szempont, hogy a tanórán kívüli tanulás alkalmában való aktív családi részvétel, a pozitív szülői példa jótékonyan hat a gyerekekre, későbbi szokásaikra (MELBER, 2006).

Az utóbbi időben megjelent egy viszonylag új fogalom, amelyet *családi tanulásnak* (*family learning*) hívnak. Ennek során mind a családok felnőtt tagjaira, mind pedig a gyerekekre egyaránt hatni kívánnak a szakemberek. Az elmúlt időszak jelentős felismerése, hogy nem elegendő csupán a hátrányos helyzetű gyerekekre hatni, hanem a felnőttek személyiségét is formálni szükséges (TORGYIK, 2013). Együtt kell fejleszteni a gyermeket és a szülőt, a család egészére gyakorolt hatás megtöbbszörözi a változás, a fejlődés esélyeit. E téren múzeumi környezetben nagy lehetőségei vannak a családi műhelymunkáknak, a múzeumi családi hétvégéknek, önálló kitöltésre készített foglalkozató füzeteknek és az ún. felfedező hátizsákoknak is.

Minderre már hazai vonatkozásban is több példa van. A budapesti Ludwig Múzeum olyan családi programot működtet, amelyre fogyatékkal élő gyermekeket nevelő szülőket és gyermekeiket közösen várják. Amíg a gyerekekkel integrált foglalkozás keretében, ép társaikkal együtt szakemberek dolgoznak, addig a családok felnőtt tagjai tárlatvezetésen vesznek részt.

A múzeumok ereje a multikulturális nevelés vonatkozásaiban ugyancsak megmutatkozik. A kulturális sokféleséggel kapcsolatos kiállítások hidat képeznek az egyes népcsoportok között, fokozzák a nyitottságot, szerepet játszanak az interkulturális kapcsolatok formálásában, az egymás közötti kontaktus kiépítésében, az elfogadás növelésében, a konfliktusok megelőzésében (BÉLANDER, 2005, KOLTAI ÉS KOLTAI, 2005). A kiállítások anyaga jó lehetőség a különböző kultúrák, egymástól távol, vagy éppen egymás mellett élő népek, népcsoportok tagjainak megkedveltetésére, a nyitottság fokozására, normáik, hagyományaik, mindennapi használati tárgyaik, ünnepeik megismerésére. Jó alkalom az iskolán kívüli nevelésben a hasonlóságok észrevételére, és a különbségekre való rácsodálkozásra, mely az állampolgári viselkedésben szintén hasznosul. (KOLTAI, 2011).

A társadalmi sokféleség bemutatására példa skóciai Dolgozók Oktatási Szövetsége az Edinburgh Múzeummal közösen két évig tartó "*Az emberek Edinburgh-ban*" című projektje. A program keretei között a helyi kisebbségi lakosság életéről gyűjtöttek anyagokat, s egyedülálló tanulási tapasztalatokat jelentettek a lakosság olyan tagjai számára is, akiknek életére, kultúrájára a múzeum eddig egyáltalán nem reflektált. A program több tízezer embert vonzott és mozgatott meg, miközben nagy mennyiségű és értékes információk gyűltek össze az ott élő etnikai kisebbségek világáról, kultúrájáról. Mindez növelte érintettek vágyát arra,

hogy saját múltjukat többet foglalkozzanak, történelmüket felkutassák, s tágabb közösségüket gazdagítsák (HURST, HOLMAN, WAKELYN, 1998).

A múzeumi programok a nyugati országokban, gyakran a bevándorlók társadalmi beilleszkedését is előmozdítják. A londoni British Museum *angol nyelvtanfolyamot* indít azoknak, akik nyelvtudásukat szeretnék tökéletesíteni. A múzeumi környezetbe helyezett nyelvoktató program a külföldiek integrációját szolgálja (SÁRI ÉS DOMINEK, 2010). A múzeumok kellemes környezete – amely nem hasonlít az iskolai miliőre – fokozottabb motivációt jelent a tanulásra, s alkalmat ad a migránsok nyelvi fejlődésére.

A könyvtárak szerepe

A könyvár és az olvasás különösen sokat jelent a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok számára a művelődési lehetőségek elérésében. Közülük sokan csupán a közkönyvtárak segítségével keresztül tudnak megfelelően tájékozódni a nyomtatott irodalomban, könyvhöz, folyóirathoz, napilaphoz jutni, vagy az internetet elérni. A fejlett országokban világszerte szép példái vannak a fogyatékkal élők, a munkanélküliek, a migránsok, a kisebbségi csoportba tartozó gyerekek fiatalok felkarolásának a különböző könyvtári szolgáltatásokon keresztül. A könyvtárosok segítő szerepe kifejezetten a hátrányos helyzetben lévő társadalmi csoportok tájékoztatásával kapcsolatban mutatkozik meg. A társadalmi problémák nem csupán szociális kérdést jelentenek, a művelődés, a tanulás ösztönzése visszahat a szociális gondok megoldására, az érintettek jó közérzetére.

A kisebbségek könyvtári részvételének ösztönzését jól felismert, célzott programok támogatják. Északkelet-Csehországban a cigányság társadalmi integrációjának elősegítésére új, kreatív megoldásokat próbáltak ki a könyvtárak (PÉTERFI, 2009). Magyarországi példát vettek alapul, a pécsi Gandhi Gimnáziumban tett látogatásuk adta az ötletet arra, hogy megújuljanak. Az osztrava-vitkovicei könyvtárban *tanulókört, olvasókört és információs kört* hoztak létre a látogatóknak, köztük célzottan a cigányoknak. A munkaügyi központtal közösen *tréningeket* szerveztek a könyvtárban, ezzel kívánták elősegíteni a kisebbségi csoportba tartozók elhelyezkedését a felnőttoktatáson keresztül. A gyerekkorban tanulási kudarcokat elszenvedett felnőtteknek nagyobb motiváló erő a hagyományos iskolai helyszíneken kívüli tanulás lehetősége. Ez az, amit a jó könyvtár adhat. Az olvasókör a cigány irodalom műveit gyűjti. A könyvtár egyúttal információkat, tanácsokat is nyújt a rászorulóknak, pl. lakásügyi, munkaügyi kérdésekben. A könyvtár *módszertani központként* szintén funkcionál, felvállalta a roma nyelvvel, kultúrával, történelemmel kapcsolatos dokumentumok gyűjtését is. A felnőttek mellett a gyerekekre ugyancsak gondolnak, kreatív közösségi foglalkozásokat, (festés, rajzolás) szerveznek számukra.

A bevándorlókat nagy számban fogadó országok könyvtárai a migránsok társadalmi beilleszkedésének elősegítésében és a többségi társadalom toleranciájának növelésében is feladatot vállalnak. A könyvtárak aktívan elősegítik az olvasás népszerűsítését, a könyvkultúra propagálását, azonban megjelent az *olvasás tanításának* gondolata is. Az Amerikai Egyesült Államokban számos *migráns* felnőtt – különösen a bevándorlás kezdeti időszakában – a nem megfelelő nyelvismerete miatt a közéletben funkcionális analfabétának számít. A probléma leküzdése érdekében az amerikai közművelődési könyvtárak évtizedek óta *írás-olvasástanítási programokat* hirdetnek, amelyben a civil szervezetek önkéntesei is szép számmal bekapcsolódnak. A közkönyvtárak írás-olvasás kurzusai különösen az 1980-as évektől fogva váltak elterjedtté, manapság pedig céljaik elérésére a modern számítástechnika eszközeit is felhasználják. Az amerikai könyvtárak olvasástanításban betöltött szerepe olyan jelentős, hogy arról több törvény is rendelkezik az USA-ban (FEIMER, 1995).

Az ERP (extensive reading program) olyan lehetőség Amerikában, amelynek keretében 14 héten át, naponta két órát olvasással töltenek a könyvtárban a programra jelentkező felnőtt résztvevők. Céljuk az olvasás gyakorlása, olvasási tapasztalat szerzése, a tevékenység megkedveltetése a migráns és a helyben született felnőttekkel. A program célcsoportját olyan felnőttek képezik, akiknek nyelvi hiányosságai vannak. A program három lényegi komponensre épül, a kiválasztott művek csendes olvasására, majd a könyvekről való beszélgetésre, s végül a közösség előtti hangos olvasásra. Annak érdekében, hogy minél többen sikerhez jussanak, a könyvtárosok arra törekcsenek, hogy könnyen érthető szövegeket válasszanak a résztvevők számára (RODRIGO ÉS MTSAL, 2007).

Az amerikai könyvtárak szerepet vállalnak a bevándorlók nyelvtanításában és a számítástechnikai írástudás megszerzésében, fejlesztésében is. A könyvtárak számos oktatási intézménnyel állnak kapcsolatban, így iskolákkal, felnőttképző szervezetekkel, főiskolákkal és egyetemekkel, szociális intézményekkel, migráns szervezetekkel stb. Nyelvi társalgó köröket, a könyvklubokat, a családi írás-olvasás tanítására irányuló képzéseket, számítástechnikai tanfolyamokat indítanak. A migráns szülőknek a könyvtári *Bridge (Híd) program* új kapcsolatok kialakításának lehetőségét adja a befogadó ország helyi közösségeivel, s emellett a gyerekeik iskolai tanulásának segítését is felvállalja. Délutáni és tanóra utáni családi tanulásra építő programjaik az angol nyelvtan gyakorlására is módot adnak, szülőknek és gyermekeiknek egyaránt (LIBRARY SERVICES..., 2010).

A könyvtárak az utóbbi időben számos kreatív programot indítottak a felnőttek olvasástanítására, illetve az élethosszig tartó tanulás népszerűsítésére. Philadelphia-ban különböző könyvekhez és filmekhez kapcsolódva beszélgetéssorozatot szerveztek felnőtt tanulóknak és családjaiknak. Több száz könyvtár kapcsolódott be a könyvelemzésre, megbeszélésekre, vitákra épülő *"Let's Talk About It"* (Beszéljünk róla) című programba (MONROE, HEIM, 1991). E programok nem csupán fejlesztenek, kielégítik a résztvevők társas, közösségi szükségleteit is, hozzájárulnak általános jól-létükhöz.

Az olvasás népszerűsítése és az olvasási igények kiszolgálása mellett viszonylag új gondolatként mutatkozik a könyvtár épületének mind gyakrabban, egyre intenzívebb módon, közösségi térként való kihasználása, nyitottság tanfolyamok tartására, beszélgetésekre, megbeszélésekre, társadalmi élet színtereként történő hasznosítására (NÉMETH, 2009).

Számos könyvtár nem csak a hátrányos helyzetben lévő felnőtteket segíti, hanem gyermekeik számára is programokat nyújt. Dániában van példa arra, hogy a közművelődési intézményekben dolgozó szakemberek a *házi feladat megoldásában is segítenek* a fiataloknak (FEIMER, 2011). A könyvtárosokhoz közel álló segítő szerep felvállalása a társadalmi befogadás, az *inklúzió* erősítését célozza.

A különböző társadalmi szükséglet kielégítése könyvtárak eltérő szerepeire, feladataira mutat rá. A humanista-nevelő, személyiségfejlesztő, kultúráközvetítő, szolgáltató, segítő, tanácsadó, s egyúttal szociális szerepek a mindennapokban egymással összefonódva mutatkoznak meg (KATSÁNYI, 1991).

A teleházak eszközei

A szegénységből érkező, a kirekesztésnek kitett, marginális helyzetben lévő *etnikai csoportok* iskolás gyermekeinek döntő az információs szupersztrádára való feljutás. Hátrányaik leküzdhető, tudásuk, kapcsolataik köre bővíthető, esélyeik növelhető az új média eszközei segítségével. Hogy hozzáfér-e valaki a számítógéphez és a világhálóhoz, annak a tétje nem más, mint, hogy gyorsan elér-e az információkat, a tudást, a könyvtárak

adattázaait, a tanulás és a fejlődés lehetőségeit. Ma már a kutatók (NAGY, 2007) arról írják, hogy a netet nem a televízió és az internet párosításban érdemes összevetni, a hálózat sokkal többet jelent ennél, a *világhálóra csatlakozás* lehetősége a *közjavakhoz* tartozik. Olyan tőkeként értelmezendő, amely a tudás, az információ, az adattázaok gyors elérésének forrása és lehetősége. Aki hozzáfér az internethez, jelentős *tőkéhez* fér hozzá, amelyet anyagiakra, kultúrára, tudásra és kapcsolatokra válthat át. A megfelelő színvonalú IKT kompetenciák lényeges gazdasági, kulturális és kapcsolati tőkét hordoznak az egyén és a tágabb közössége számára egyaránt.

A társadalom peremén lévő gyermekek informatikai jellegű felzárkózását szolgálják a közösségi csatlakozási pontok. Az USA-ban, már az internet terjedésének kezdetén rájöttek arra, hogy az otthoni internettel nem rendelkező szegények számára *közösségi csatlakozási lehetőségeket* érdemes teremteni. Kalifornia egyik szegénynegyedében már a kezdet kezdetén létrehozott közösségi számítógépes központ nem azért érdekes, mert az oda betérő gyerekek és fiatalok ingyen internetezhetnek, sokkal lényegesebb, hogy a *centrum munkatársai rendszeresen figyelemmel kísérik a tanulmányaikat, segítenek a házi feladat megoldásában, és web-programozást továbbá gépirás is oktatnak a betérők számára*. Azon túl, hogy megtanulják a számítógép és az internet használatát, személyiségük fejlődésére, napi problémáikra is odafigyelnek, *életvezetésükhöz adnak támogatást*. (TAPSCOTT, 2001) Ezáltal tagadhatatlanul nevelő, oktató feladatokat látnak el, s esélyt adnak a jobb életre.

A hazai *teleházak, e-Magyarország pontok* hasonló megfontolások alapján jöttek létre, céljuk, hogy a hátrányban lévők számára is alkalom legyen a rácsatlakozni a világhálóra: tanulni, játszani, olvasni és kapcsolatot teremteni. Nagy-Britanniában a hátrányos helyzetű, bevándorló fiatalok *alkotóképességét ösztönző programokat* jellemzően összekapcsolják a médiatartalmak előállításának támogatásával. Közösségi házakban és *iffúsági klubokban* szervezett művészeti programokban (*filmek készítése, honlapok fejlesztése*) a résztvevők megmutathatják tehetségüket, miközben tudásuk és önbizalmuk fejlődik. Mindennek a haszna nem csupán egyéni, hanem társadalmi vonatkozásokban egyaránt komolyan megmutatkozik. (BUCKINGHAM, 2005)

Az iskolán kívüli programok a tanulás, az önkifejezés, a személyiség kiteljesedésének lehetőségét adják, és az értékes, elfogadó kapcsolatok megélésének örömteli alkalmait biztosítják. A gyerekeknek és a fiataloknak egyaránt szüksége van arra, hogy ne csak az osztálytársaikkal álljanak rendszeres kapcsolatban, hanem más kortárs csoportokkal is, ahonnan pozitív megerősítést, önbizalmat nyernek, miközben alkotás iránti vágyuk, képességeik megmutatásának lehetősége feltárul. A kreativitást felszabadító foglalkozások nem egyszerűen kulturális szempontból építenek, hanem játékon keresztül visszahatnak a gyerek, a fiatal iskolai eredményeire is. Az itt születő innovatív ötletek átvihetők az élet más területeire, és az általános társadalmi fejlődést generálják. A szabadidőt kreatívan, alkotó tevékenységgel végzők nagy valószínűséggel állnak elő újító, építő ötletekkel az iskolában is.

IRODALOM:

BÉLANDER, Paul (2005): Új víziók, új nézetek In: Jutta THINESSE-DEMEL, NÉMETH Balázs (szerk.): *A múzeumok, mint a tanulás helyszínei*, PTE-TTK FEEFI, 13-22.

BUCKINGHAM David (2005): *Médiaoktatás*, HSA ÚMK ZSKF, Budapest.

FEIMER Ágnes (2011): Fiatalok egyenlő eséllyel? Projektek és példák néhány európai országból, *Könyvtári Figyelő*, 1.sz. 133-144.

- FEIMER Ágnes (1995): Kitekintés (Külföldi szakirodalmi szemle) In: Arnóth Károly, Vidra Szabó Ferenc (szerk.): *A könyvtár szociális funkciója (tanulmánygyűjtemény)*, OSZK-KMK, Budapest, 23-45.
- HURST, John, HOLMAN, Susanna, WAKELYN, Jenifer (1998): *Working in Partnership: The Workers' Educational Association and Museums Report of Working Group*. Workers Educational Association, London.
- KATSÁNYI Sándor (1991): Séta ideáink bölcsője körül. In: GEREBEN Ferenc, NAGY Attila (1992): *Olvasás és társadalom* OSZK KMK, Budapest, 240-245.
- KOLTAI Dénes, KOLTAI Zsuzsa (2005): A felnőttoktatás és múzeumi képzés, *Tudásmenedzsment*, 1. sz. 75-83.
- KOLTAI Zsuzsa (2011): *A múzeumi kultúraközvetítés változó világa*, Iskolakultúra, Veszprém.
- Library Services for Immigrants. A Report on Current Practices* (2010): U.S. Citizenship and Immigration Services. www.uscis.gov [2011.10.13.]
- MELBER, Leah M. (2006): Learning in Unexpected Places. Empowering Latino Parents, *Multicultural Education*, 4. 36-40.
- MONROE, Margaret E., HEIM, Kathleen M. (1991): *Partners for Lifelong Learning: Public Libraries and Adult Education*, Office of Educational Research and Improvement, Washington D. C.
- NAGY Réka (2007): Digitális egyenlőtlenségek a fiatalok körében: mítosz vagy valóság? *Informális társadalom*, 2.sz. 17-28.
- NÉMETH Márton (2009): Az észak-európai országok közkönyvtárügyéről, *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 1.sz. 48-55.
- PÉTERFI Rita (2009): Közös utak: a cigányság könyvtári ellátása Északkelet-Csehországban, *Könyvtári Figyelő*, 1.sz. 81-87.
- RODRIGO, Victoria és mtsai (2007): Implementing an Extensive Reading Program and Library for Adult Literacy Learners, *Reading in Foreign Language*, 2. 106-119.
- SÁRI Mihály, DOMINEK Dalma Lilla (2010): Iskola a múzeumban In: Kurta Mihály, Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szentendre, Miskolc-Szentendre, 55-62.
- TAPSCOTT Don (2001): *Digitális gyermekkor. Az internet-generáció felemelkedése*, Kossuth Kiadó, Budapest.
- TORGYIK Judit (2013): *A tanulás színterei felnőtt-és időskorban*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- ZELLER, Terry (2000): Az amerikai múzeumpedagógia történeti és elméleti alapjai In: FOGHTÚY Krisztina (szerk.): *Szemelvények az amerikai múzeumpedagógia szakirodalmából*, Budapest, B+V Kft, 19-43.